

Zitierhinweis

Semotanová, Eva: Rezension über: Polly Lohmann (ed.), Historische Graffiti als Quellen. Methoden und Perspektiven eines jungen Forschungsbereichs: Beiträge der Konferenz am Institut für Klassische Archäologie der LMU München, 20.-22. April 2017, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2018, in: Český časopis historický, 2019, 3, S. 793-797, DOI: 10.15463/rec.1386253245

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

české národní hnutí. Rolí expertů a jejich významu při vzniku a budování čs. státu se ve sborníku zabývá Milan Hlavačka. Ekonomický pohled na vznik Československa nabídla Antonie Doležalová. Její práce je přínosná i díky přiblížení myšlenek českých předválečných národohospodářských myslitelů.

Slovenský podíl na genezi společného státu reflektuje text Romana Holce. Krom očekávaného rozboru slovenské stopy se zdá být velmi podnětnou podkapitola věnující se paralelám mezi irským revolučním bojem a čs. odbojem za války. V dalším textu se Stanislav Holubec zaměřuje na styčné body mezi marxismem a nacionalismem, analyzuje rozdílné pojetí národa u hlavních marxistických ideologů i následný praktický vývoj v přístupu k udělování autonomií národům.

Církevní historik Jaroslav Šebek čtivě seznamuje čtenáře se specifickými postoji českého katolicismu vůči národnímu hnutí před válkou i pozdější reakcí na sekularizační a protikatolické vystupování čs. vládnoucí garnitury. Na fenomén antisemitismu a jeho proměn v důsledku rozpadu starých monarchií se zaměřila Blanka Soukupová. Hodnotí dané projevy v Československu jako nejmírnější ze všech nástupnických států, stereotypizace Židů však zůstala hluboce zakořeněna i v nové republice.

Poslední příspěvek pochází z pera Pavla Koláře, který se zamýšlí nad významem státní moci a násilí v dějinách. Neakcentuje však genezi Československa, pohybuje se spíše v současném evropském časoprostoru a reflektuje vývoj v badatelských přístupech po roce 1989, především trend globálních a transnacionálních dějin či fenomén „renacionalizace dějin“. Autor považuje za pozitivum, že tradiční mocenské nástroje národních států mohou globalizační procesy také podporovat, jako se stalo při záchraně krachujících bank národními státy během finanční krize roku 2008. Navíc si (podobně jako Antonie Doležalová) všímá, že národní státy, jež měly vlivem globalizace postupně oslabovat, nemizí. Utvářejí se dokonce nové menší státy, jdoucí tak proti logice hospodářské integrace.

Sborník jako celek není kompaktním dílem, ale právě rozdílnost v zaměření přispěvatelů, kteří většinou nejsou „čistými“ historiky, dopomohla k uvedení geneze Československa do širších socio-kulturně-ekonomických souvislostí jak doma, tak ve vztahu k celoevropským společenským změnám. Právě originální a leckdy i rozporné interpretace otevírají prostor k širší diskusi a dávají pozitivní podnět k utváření nových přístupů k pojmání Československa a jeho hodnot. V tom také spatřuji hlavní přínos práce, byť je třeba dodat, že nabízená suma pohledů není ani zdaleka konečnou.

Adam Vaňhara

Polly LOHMANN (Hg.)

Historische Graffiti als Quellen. Methoden und Perspektiven eines jungen Forschungsbereichs

Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2018, 330 s., ISBN 978-3-515-12204-7.

Zamýšlíme-li se nad nesmírně zajímavou publikací *Historische Graffiti als Quellen. Methoden und Perspektiven eines jungen Forschungsbereichs*, je třeba podívat se na její téma v poněkud širších souvislostech. Graffiti, považujeme-li za ně neoficiální výtvarný projev ve veřejném

prostoru, ztvárněný rytím, psaním, malbou či dalšími technikami, provázejí společnost již od pravěku. Jsou součástí historických i současných krajin (graffiti jako street art i street art v širším slova smyslu), především v prostoru lidských sídel, později výrazně v městském osídlení a zprostředkovávají často kritické myšlenky a názory, ale také pocity a dojmy svých tvůrců; jsou výrazem jejich sebe prezentace. Je možné je zkoumat z hlediska jejich obsahu, který odráží subjektivní i obecné myšlení tehdejších obyvatel a jejich mentalitu, ale také jako krajino tvorný prvek, vytvořený člověkem na určitém konkrétním místě a v určitých situacích.

Stále častěji se graffiti stává předmětem zájmu různých vědeckých disciplín; je srovnáváno s „tradičním“ uměním a konfrontováno s povědomím o graffiti jako formě street artu, jako způsobu výzdoby veřejného prostoru či naopak jeho poškozování. Soudobé graffiti, pohybu jící se z hlediska jeho posuzovatelů, obdivovatelů i kritiků mezi dvěma extrémy, moderním uměním a vandalismem, má své osobnosti, rozpoznatelné nejen podpisy a osobními symboly, ale také specifickým rukopisem tvůrců. Je však v mnoha případech rovněž zcela anonymní. Sociální síť přispívá k šíření obliby tohoto výtvarného projevu, směřujícího mnohdy od amatérismu k sofistikované tvorbě. Tematikou graffiti se zabývají odborné publikace a studie, tištěné i internetové.¹

Historické graffiti je rovněž z velké zčásti autorsky neidentifikovatelné, nese však v sobě myšlenkový náboj a poselství minulosti. Stává se stále více předmětem vědeckého bádání jako specifická forma kulturního dědictví. Anglický historik Andrew Hann z Centra urbánní historie na univerzitě v Leicesteru (Centre for Urban History, University of Leicester) k tomuto tématu konstatoval: „Virtually all our sites have some form of graffiti, you go round any historic site, particularly a ruined one, and you 'll discover graffiti everywhere.“²

Publikace *Historische Graffiti als Quellen* skýtá pohled na jedinečný soubor převážně evropských historických graffiti. Je výsledkem stejnojmenné konference, která se konala 20.–22. dubna 2017 v Institutu klasické archeologie univerzity v Mnichově (Institut für Klassische Archäologie der Ludwig-Maximilians-Universität München).³ Obsahuje třináct příspěvků, věnovaných převážně graffiti období antiky a středověku, méně obdobím mladším. Práci připravila k vydání Polly Lohmann z Institutu klasické archeologie na univerzitě v Heidelbergu (Institut für Klassische Archäologie, Universität Heidelberg), autorsky rovněž zpracovala úvodní vstup k tématu a kapitolu o graffiti v Pompejích.

K období starověku se váží práce již jmenované Polly Lohmann, dále Julie Dorothei Preisigke, Korduly Gostenčnik a Angelose Chaniotise. Středověká graffiti s přechodem do raného novověku jsou předmětem bádání Ulrike Heckner, Thomase Wozniaka, Romedia Schmitz-Essera, Simona Dietricha a Detleva Kraacka (časově rozsáhlejší období výskytu

1 Z tištěných prací např. Rafael SCHACTER, *The World Atlas of Street Art and Graffiti*, London 2013, 2017; Anna WACLAWEK, *Graffiti and Street Art*, London 2011.

2 *The Long Forgotten History of Graffiti in England*, on-line, <https://artsandculture.google.com/theme/cwIydyT4VMGFIQ>, (25. 4. 2019).

3 Conference report: *Historical graffiti as sources. Methods and perspectives of a young research area*, 20.–22. 4. 2017 Munich, on-line, dostupné z: H-Soz-Kult, 11. 05. 2017, www.hsozkult.de/conferencereport/id/tagungsberichte-7170 (25. 4. 2019). Srov též *Historische Graffiti*, on line, <https://historischegraffiti.wordpress.com> (25. 4. 2019).

graffiti). Ulrike Götz a Daniel Schulz se posunuli do období od 18. století, do druhé světové války spadá příspěvek Wernera Junga.

V úvodní kapitole (*Warum sich eigentlich mit historischen Graffiti beschäftigen - und was sind Graffiti überhaupt?*) Polly Lohmann charakterizovala problematiku graffiti jako písemných uměleckých artefaktů. Konstatovala, že konference a následná publikace je výsledkem zvyšujícího se zájmu o graffiti a jejich analýzu. Poukázala na nedávné konferenční aktivity evropské i mimoevropské, zabývající se touto tematikou a na existenci graffiti napříč staletími jako přetrvávající fenomén ve veřejném i intimním prostoru. Formulovala zásadní otázky, kladené v diskusích k fenoménu graffiti: Kde je nalézáme? Na zdech budov od významných turistických památek přes romantická místa ke školním lavicím až po veřejné toalety... Co jsou (historické) graffiti? Texty, slova, písmena, číslice, symboly, obrázky, ornamenty, vytvořené s určitým posláním – sebe prezentací, varováním, vzpomínkou, humorem, jako vzkaz nebo upozornění, jako výraz zoufalství apod. Tato poměrně jednoduchá definice se pak v dalších příspěvcích otevírá, rozšiřuje a konkretizuje při popisu a analýze graffiti s využitím řady interdisciplinárních přístupů a metod, v prvé řadě paleografie, dějin umění aj. Součástí analýzy kromě samotného obsahu a formy jeho vyjádření je také problematika datace, geologická a biologická struktura graffiti a technologický a technický rozbor materiálu (ploch, kde jsou graffiti umístěna i graffiti samotných, tzn. druhy barev, typy štětců, rydel aj.). Jedná se i o jejich uchování jako uměleckého díla s pečlivou a podrobnou dokumentací. K zásadním otázkám patří dle Polly Lohmann rovněž důvod, proč se graffiti zabývat. Tímto důvodem je především výpovědní hodnota graffiti, pokud se jejím prostřednictvím podaří vysvětlit svědectví o mentalitě, postojích, prožitcích a sociálním postavení autorů. Následně pak hodnota výtvarná a dle mého názoru i krajinotvorná. Zapojení graffiti do kulturních dějin společnosti s přihlédnutím k individualismu a osobnostním rysům jejich tvůrců je nesporné.

Julia Dorothea Preisigke (*Graffiti an ägyptischen Tempeln: Belege für den Zugang der Bevölkerung zu den Tempeln und das Problem ihrer Datierung*) se zaměřila na graffiti v egyptských chrámech z období od 7. století př. n. l. do 4. století naší éry jako pramen k odkrytí sociální struktury návštěvníků chrámů a poukázala na obtíže při datování graffiti. Zabývala se rovněž otázkou, komu byly „vzkazy“ prostřednictvím graffiti určené. Na připojené mapce starověkého Egypta vyznačila chrámy, ve kterých byla graffiti zkoumána. Polly Lohmann (*„Wer da liest, ist doof.“ Materialität und agency pompejanischer Graffiti*) analyzovala graffiti ve zničených Pompejích, kterých se dochovalo kolem šesti tisíc na zdech veřejných i soukromých budov. Mezi graffiti se vyskytovaly i texty, komentující často vtipně a se smyslem pro satiru každodennost života v Pompejích před jejich zkázou. Kordula Gostenčnik (*Die Händlergraffiti aus der frührömischen Stadt „Alt-Virunum“ aus den Magdalensberg in Kärnten*) představila graffiti v antickém městě na Magdalensbergu (*Štalenska gora*) z keltského a raně římského období v dnešních Korutanech. Obsah graffiti interpretovala jako pramen k dějinám obchodu, zejména železnými výrobky, ve východních Alpách. Angelos Chaniotis (*Alltagsskizzen aus Aphrodisias*) považuje za jedno z nejvýznamnějších míst, kde se historická graffiti nalézají, kromě Efesu a Smyrny také Afrodisias v turecké Malé Asii. V kapitole se zabývá mimo jiné širokou obsahovou škálou

témat, k nimž patřily soukromé dopisy, náboženské symboly, modlitby, ale i obscénní texty nebo sebe prezentace gladiátorů.

Časový posun do období středověku zahájil příspěvek Ulrike Heckner (*Spätgotische Handwerkergraffiti in der ehemaligen Klosterkirche St. Katharina in Wenau /Kreis Düren/*), sledující pět století stará graffiti tamějších řemeslníků v kostele sv. Kateřiny v německém Langerwehe-Wenau poblíž Cách. Thomas Wozniak (*Ritter, Reiter und Bewaffnete im Kontext mittelalterlichen Graffiti*) sledoval graffiti, zobrazující prvky rytířské kultury v různých evropských zemích, dochované především v církevních stavbách, na hradech a zámcích. Romedio Schmitz-Esser (*Tiroler Graffiti als Quellen zur Sozialgeschichte des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit*) podrobil studiu graffiti v Tyrolsku jako pramen sociálních dějin pozdního středověku a počátků raného novověku. Simon Dietrich (*Die spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Graffiti in der Marburger Elisabethkirche – Befund, methodische Herausforderungen und Quellenwert*) sledoval více než tisícovku graffiti v kostele sv. Alžběty v Marburgu v přibližně stejném období jako Schmitz-Esser. K velké skupině autorů graffiti patřili studenti univerzity v Marburgu, založené roku 1527. Detlev Kraack (*Adlige und Patrizier auf Reisen: Graffiti des 14.–16. Jahrhunderts*) se věnoval širšímu časovému období, posuzoval graffiti, zobrazující znaky šlechty a bohatého patriciátu ze 14. až 16. století, především při poutních cestách do Svaté země, Santiaga de Compostella apod.

Ulrike Götz (*„Nomina stultorum...“: Graffiti des 18. Jahrhunderts im Karzer der ehemaligen bischöflichen Hochschule in Freising*) analyzovala graffiti studentů biskupské akademie ve Freisingu z let 1740–1770. Od 18. století téměř do současnosti studoval historická graffiti Daniel Schulz (*Sprechende Wände. Graffiti aus dem Schloss Ludwigsburg*). Graffiti z let 1716–2006 se týkala převážně každodennosti zámeckého života a jejich obsah, umělecká a výpovědní hodnota je velmi rozdílná. Autor se tématu věnoval rovněž ve své disertační práci.

Werner Jung (*Zeugniss der Opfer. Häftlingsgraffiti im Kölner Gestapogefängnis*) otevřel ve své kapitole problematiku bolestných výpovědí osob, vězněných gestapem v Kolíně nad Rýnem (v současné době je v tzv. EL–DE budově památník, dokumentující jejich tragické osudy). „Meine allerliebste Mutter, ich Wünsche, ich könnte bei dir sein“, zní úryvek z textů, jejichž ukázky kapitola na straně 288 recenzované publikace obsahuje. V tomto případě jsou graffiti cenným pramenem pro poznání utrpení obětí nacismu i konkrétních poměrů v kolínském vězení.

Jednotlivé studie (kapitoly) provází značný počet ilustrací, které výklad o graffiti dokumentují; dané téma by se samozřejmě bez názorných vyobrazení neobešlo. Patří mezi ně fotografie dochovaných graffiti, plánky a půdorysy prostor, kde byla graffiti nalezena, překreslená graffiti včetně podpisů autorů, přepsané texty, tabulky a grafy. Bibliografie v závěru knihy podává obsáhlý přehled souvisejících titulů, které inspirují badatele k hledání nových témat. Publikace jako celek představuje významný příspěvek do mozaiky výzkumu historických graffiti, faktografický i metodologický. Je třeba ocenit především analytickou povahu sond v jednotlivých kapitolách, zastřešenou úvodní teoreticko-metodologickou studií k problematice historických graffiti jako projevu lidské individuality ve společnosti, jejich prožitků a osudů. Nabízí se otázka, zda soudobá graffiti, jejichž vznik sahá do

šedesátých let 20. století do Spojených států amerických, mohou být považována za obdobná svědectví k mentálním a kulturním dějinám společnosti i k dalším oblastem jejího života podobně jako graffiti historická.

Eva Semotanová

Małgorzata PAKIER – Joanna WAWRZYNIAK (edd.)

Memory and change in Europe: Eastern Perspectives

New York – Oxford, Berghahn 2016, 388 s., ISBN 978-1-78238-929-3,

ISBN 978-1-78533-816-8.

Studia paměti jsou velice rozvinutou disciplínou, která má své klasiky, kontroverze, a dynamiku vývoje. Zejména v post-socialistické Evropě zažívají paměťová studia po roce 2000 nesmírnou popularitu a stávají se jedním z nejčastěji probíraných témat v historiografii. Otázka paměti hraje také významnou roli v evropské integraci: hovoří se o evropeizaci paměti, rozdílná paměť bývá považována za faktor rozdělující Západ a Východ Evropy, probíhají tzv. paměťové války, které někdy přerůstají i ve války skutečné. Těmito otázkami se zabývá kniha *Paměť a změna v Evropě: Východní perspektivy*. Ze sedmnácti autorů pocházejí čtyři ze Západu (dva anglofonní a dva Němci). Jako obvykle platí pravidlo, že ze Západu přicházející klasikové oboru přispívají esejistickými příspěvky, které tvoří úvodní sekci knihy (v tomto případě Aleida Assmanová a poněkud zbytečná předmluva Jeffreyho Olicka). Třináct autorů pochází především z Polska a dalších zemí regionu (dva Ukrajina, jeden Rumunsko a jeden Bulharsko). Není překvapivé, že mnozí z autorů této publikace mají mezinárodní biografie. Nadpoloviční zastoupení žen možná vypovídá něco o blízkosti *memory studies* kulturalistickým přístupům. Tím se tato disciplína podobá jiným historiografickým podoborům silně reprezentovaným badatelkami, vedle nepřekvapivých *gender studies*, dějin těla a sexuality např. také judaistika.

V knize se objevuje několik ústředních otázek: Je východní Evropa regionem přetíženým pamětí na rozdíl od Evropy západní? Existuje něco jako východoevropská paměť? Nakolik můžeme hovořit o nacionalizaci a transnacionalizaci, pluralizaci, evropeizaci, globalizaci paměti? Je tu otázka holocaustu a konečně otázka paměti fašismu a komunismu. Úvodní esej klasičky oboru Aleidy Assmann, vhodně doplňuje práce předního polského konzervativního historika Andrzeje Nowaka. Liberálně orientovaná Assmannová je ohledně vývoje evropské paměti v zásadě optimistická. Argumentuje, že se tradiční národní narativy mění v inkluzivní perspektivu, otevřenou menšinovým skupinám a že nastává přechod od monologizace k dialogizaci paměti. Tak vzniká společná evropská paměť.

Naopak Nowak vidí opačný trend. Podle něj přichází ze shora a z hlavních zemí evropského Západu organizovaná evropská paměť, která vytlačuje paměti alternativní a také paměti východních národů EU. Teoreticky zaměřený je také příspěvek Kaji Kazmierske, který se zabývá vztahem mezi individuální a kolektivní pamětí ve východní Evropě a ukazuje jejich vzájemné ovlivňování. Do dějin konceptů lze zařadit příspěvek Macieje Górnyho a Kornelie Kończal, kteří sledují rozšíření francouzského pojmu *lieu de*